

a XVIII. század elején Magyarország bennszülött magyar lakossága mindössze 20%-ra rúgott volna: a magyarság arányszámát ugyanis, mely a középkor végén 80% körül volt, a török felszabadító háborúk után 50% körül s még a XVIII. század végén, az újabb nagy idegen özönlések lerakódása után is 35–40% körül kell számítani. Végül nem hagyhatjuk szó nélkül a munkának azt a megállapítását sem, hogy a magyarok az „1868. évi kiegyezés” óta Magyarország németiségét más kisebbségekkel együtt elnyomták volna, hiszen éppen az 1868:44. tc. egyenjogú elbánást biztosított a hon minden polgárának, az 1868. évi 38. tc. pedig kimondta, hogy az elemi oktatásban „minden növendék anyanyelvén nyerje az oktatást”, holott ugyanakkor más európai nagyállamok javában folytatták nemzetiségeiknek az államnemzetéhez iskolai és más kevésbé enyhe eszközökkel való alkalmaztatását.

Fel lehet tennünk, hogy a magyarságra vonatkozó eme megjegyzéseinkre, melyek azonban a munka érdemét nem óhajtják kevesbiteni, azért adott alkalmat a munka írója, mert minden mozzanatra vonatkozólag nem álltak rendelkezésére megbízható tudományos forrásmunkák. Feltevésünket megerősíti az a körülmény, hogy az író kitűnő művek mellett rá volt utalva Wilhelm Obermüllernek éppen 70 évvel ezelőtt megjelent, „Die Abstammung der Magyaren mit einer Einleitung über die keltischen Wanderungen und die heutigen europäischen Völker, nebst einem Anhang über die Herkunft der Zigeuner und Rothhäute” című kis füzetére, melyet pedig ilyen előkelő szerepeltetés a maga idejében sem illethetett volna meg. Ez a kis kiadvány a magyar népet a „perza-árja ősnép”-ből, Ungar—Hungar nevét pedig a hunok után a német Hunnen-mann-Hundevolk. Unmenschenből származtatta...

Szabó István.

Gáldi, Ladislao: *L'influsso dell'umanesimo ungherese sul pensiero rumeno*. Budapest 1940. 8° 77 l.

G., aki már eddig is számos részletet tisztázott a román-magyar művelődési kapcsolatok terén, ebben a jelentős dolgozatában azt bizonyítja, hogy a XVIII. századi magyar új-humanizmus a közvetlen római érintkezésekkel együtt döntő tényezőként érvényesült a román nemzeti öntudat megalapozásában. Eléggké köztudomású, hogy a XVIII. századi román szellemi megújulásban három erdélyi görög-katolikus pap vitte a vezető szerepet: Micu-Klein, Șincai és Petru Maior. A szerző széleskörű és a legapróbb részletekre kiterjedő bizonyító anyagon mutatja be azt a szoros szellemi és emberi viszonyt, amely őket koruk magyar tudományos életéhez és a magyar szakirodalomhoz fűzi, sőt ezt a képet teljessé teszi a magyar humanizmusnak a románra tett hatásával.

Dolgozata nem csekély örömet okozhat a magyar humanizmus kutatóinak. Újabb jelentékeny területen igazolja, amit a művészettörténet és irodalomtörténet bebizonyított Lengyelországra, Morvaországra és Sziléziára nézve, ami korlátozott

értelemben áll Bécsre, ami a földrajzi helyzetből folyó kölcsönösség szemmeltartásával a magyar-horvát viszonyban is beigazolódott, vagyis a magyar humanizmus kisugárzó erejét és közvetítő szerepét. Előljáróban a XVIII. század előtti román történeti öntudat elemeit és az újjászületés előfeltételeit vizsgálja. A helynevek magyarázata és a jelentéstan segítségével arra az eredményre jut, hogy a románok egyrészt nem ismerték az olasz és magyar humanisták mitoszát az erdélyi római folytonosságról, másrészt az effajta hitnek semminemű népi gyökere sem volt. Már amennyire helyneveken és értelmezéseken nyomon lehet követni. A román nyelv az egyetlen, de öntudatlan kapocs, amely e népet a latin nemzetekhez fűzi. De tekintetbe kell venni a nagyszámú bolgár, görög és magyar kölcsönszavakban megnyilvánuló erős műveltségi hatást is. A románság latin műveltsége a XVIII. századot megelőzően is Magyarország felől kapta a legerősebb indítékokat. A román nép számára a latin kultúra összeforrott a katolicizmussal: aki elfogadta ezt, elfogadta amazt is, mint a magyar földön megtelepedett román nemesi családok története mutatja. A szerző hangsúlyozza, hogy a Kárpátokon túli városi műveltség magyar eredetű. A katolikus misszió iskoláinak köszönhető viszont a latin nyelv terjedése a bojárok között a XVII. század vége felé. De ezeknek az iskoláknak mindig van magyar, vagy lengyel kapcsolatuk. Valóban nem lehet lebecsülni a krakkói egyetem és a lengyel műveltség szerepét. A krónikáiról Miron Kostin moldvai kancellár, a latin műveltség szóvivője lengyel kultúrájú volt, de Magyarországon és Erdélyben is tartózkodott és ismerte Bonfini művét is. Egykorú forrás arról tud, hogy az előkelő románok Erdélybe küldték fiaikat latinul tanulni. Sőt, az egyes olasz egyetemeken végzett fanarióta fejedelmek tudatosan igyekeztek az erdélyi humanizmus eredményeit közvetíteni.

Míg a XVIII. századi magyar és szász tudományosságban egyre növekszik a teljesen politikamentes érdeklődés minden római emlék és hagyomány iránt, így a dáciai kontinuitás gondolata iránt is, ugyanakkor a művelt románok körében egyre jobban nő az érzékenység a kultúra fejlettebb formái iránt. A magyar humanisták nagy érdeklődéssel foglalkoztak a románság eredetével. Az erdélyi román triász, Micu-Klein, Şincei és Petru Maior tanítása ebben a környezetben gyökerezik. A szerző részletről-részleltre elemzi az utóbbi kettőnek életét és munkásságát. Sikeresen kimutatnia, hogy „a triász történetírói munkássága nem más, mint a magyar történetírás egy igen jellemző korszakának román visszahangja.“ Şincei öt évet töltött Rómában, mint a „De Propaganda Fide“ növendéke és könyvtárosa, és a Vatikáni Levéltárban dolgozott, de megelőzőleg és követőleg magyar környezetben élt Marcsvásárhelyt, Kolozsvárott, Nagyváradon, Budán. Ismeretiséget kötött egyebek közt Benkő Józseffel, Cornides Dániellel, Katona Istvánnal. Egy ideig Kovachich Márton házában élt, nevelősködött a czegei Vass Dániel gróf családjánál. A „Hronica“ a formát tekintve Katona „Annales“-eit követi. A kéziratok források, oklevelek nagy többsége magyar földről, Széchényi Ferenc

gróf, Hevenes, Kovachich és Cornides gyűjteményeiből származik. A gyér olasz történeti forrásokkal szemben magyar forrásai vannak többségben. Anonymustól kezdve korának magyar történetírásáig úgyszólván minden jelentősebb munkát ismer és használ. De német, lengyel, délszláv és román forrásokat is igénybevesz. Műve minden hibája ellenére „egész Kárpát-Európa tudományos örökségének igazi szintézise“ és bár magyarellenes szándékú, mégis a dolog természeténél fogva magyarközpontú. Ami viszont Petru Maiort illeti, bár műveltsége az előzőénél sokkal sekélyebb, erősebb szintézis-alkotó készségénél fogva jobbat hozott létre. A magyar források nála még inkább eluralkodnak a történeti anyagon, ami érthető is, hiszen tökéletesen magyar környezetben élt. Közben a politikai térre terelt kontinuitás-gondolat ellen ellenérveket kezdtek szgezni, mégpedig legkorábban a százok: E. G. Sulzer és J. K. Eder. Petru Maior már velük hadakozik és az ellentétellel küzd ott is, ahol nem mondja ki nyíltan. Történetírói működésében Pray román megfelelőjének tekinthető.

G. tanulmánya a két román krónikás tárgyalásában mintaszerű. Szaktárgyán felül a magyar humanizmust is jól ismeri. Ritkán vall meghaladott és helyt nem álló véleményeket, mint Turóczy esetében, akit „középkori szellemtől áthatott“ történetírónak tart. Már jobban sajnáltuk, hogy a szerző az erdélyi triász első alakjával, Micu-Kleinnel nem foglalkozik még röviden sem s ezáltal utat nyit az esetleges akadémikuskodásnak, amelyet a tudós mindig elvárhat, ha olyasmiről ír, ami sokak érdekkörét érinti. Valószínűleg még szorosabbra fűzte volna Šincai és Petru Maior viszonyát a magyar művelődéshez, ha a XVIII. századi magyar humanizmus olasz kapcsolatait figyelembe vette volna. Ugyanis ugyanarról a szellemi középpontról van szó, mint amelylyel a Rómában dolgozó Šincai és Petru Maior állott érintkezésben. Az erre vonatkozó kutatásokat megkezdték Tóth László és mások, de ismereteink még messze vannak attól, hogy e kapcsolatokról kielégítő képet alkothassunk.

Nem kevésbé jelentős a dolgozat harmadik része. Érdekes megállapítása, hogy a román humanista jellegű költészet kezdetben a magyar tudományt és a hazai latin irodalmat magasztalja. Kimutatja a magyar iskoladramák hatását egy román karneváli játékra, az „Occisio“-ra. A magyar deákos költők példaadását véli fölfedezni, valószínűleg helyesen, I. Teodorovici-Nika és C. Diakonovici-Loga metrikus költeményeiben. Szerencsésen egészíti ki azokat a korábbi kutatásait, melyek szerint a XVIII. századi román kultúra még nem volt egységes és a lényeges újítások a műveltebb erdélyi részből indultak ki, amely jobban ki volt téve a magyar humanizmusnak és a művelt nyugat latin kultúrájának. Kevésbé szerencsés viszont egy-két részletkérdésben. Mint annak a karácsonyi „kolindának“ magyarázatában, amely a magyar „Virágok vetélkedésével“ egy töről fakadt. Az Argirus-széphistóriájának hajlandó görög-balkáni eredetet adni. Amennyiben ez a megállapítás — összhangban dolgozatának másutt előforduló azonos kifejezésével — olasz mozzanatokkal áthatott görög monda közvetlen bal-

káni hatását jelenti és a széphistóriára vonatkozik, helytelen. A két kultúrkör érintkezésének ténye maga helyes, de a kérdésben végzett görögországi és itáliai kutatásaim anyaga más utat és fejlődést mutat. A magyar humanista-deák műveltség közvetett hatását látnánk egy olyan román irodalmi jelenségben, amelyet G. egy másik tanulmányában említ („Le origini italo-greche della versificazione rumena“, Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria di Roma 25—26., Roma 1939, 14—16. l.). A G. által „heraldikus epigrammának“ nevezett műfajról van szó. Az első ilyen verszet (1640) még bulgár nyelven íródott, egy egyházi jogi kódexbe, a második (1643) már románul, de mindkettőnek versformája a trochaikus tizenhármas. A szerző jól ismerte föl rajta a középlatin goliardikus verssort, de nem vette észre, hogy az emblémaköltészet Európa-szerte ismert középkori formájáról, a „címerköltészet“ről van szó, melynek nyomai nálunk az Anjouk idejében adatszerűen kimutathatók a királyi udvarban. Mivel a lovagi tornákon volt divatban, a XV. században bizonyosan tovább élt. Lehetséges, hogy a goliardikus versmértéket különös előszeretettel használó deákság kezére jutva a magyar-török viszonylatban is jól ismert íródéakok közvetítették a hasonló szerepet betöltő görög-keleti klerikusokhoz.

Összefoglalva a mondottakat, G. dolgozata a magyar-román művelődési kapcsolatok kutatása terén alapvető és a magyar humanizmus-kutatás is sokat tanulhat belőle. Azzal pedig, hogy világos és kitűnő okfejtésű dolgozatát olaszul is kiadta, nagy szolgálatot tett a magyarság ügyének külföldön. **Kardos Tibor.**

Thim József: A magyarországi 1848—49-iki szerb fölkelés története, I. és III. k. (Magyarország újabbbkori történetének forrásai. Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez.) Budapest 1940, 1935. Magyar Történelmi Társulat. 8° VIII, 528; VIII, 984 l.

A háromkötetes hatalmas munka, amelynek második kötetét folyóiratunk már megjelenése idején méltatta (1933, 469. l.), évtizedekre terjedő részletkutatásnak és gyűjtőmunkának lezárása. A szerző nemcsak a bécsi, budapesti és belgrádi levéltárakban található gazdag anyagot használta fel, hanem személyes kapcsolatai révén hozzájutott szerb magángyűjteményekben lévő számos forráshoz is, amelyeknek felkutatása és publikálása más kutatók számára aligha lett volna lehetséges. A gondosan összeválogatott okmánytár alapján készült el az első kötet, a szerb fölkelés történetének tárgyilagos, adatszerű előadása. A tulajdonképeni 48-as eseményeket megelőzően rövid visszapillantásban vázolja a szerző a déli szláv népeknek régebbi egyesülési törekvéseit, valamint a magyarországi szerbség sajátos helyzetét, politikai és egyházi jogviszonyait. Véleményünk szerint ez a bevezető rész tán nagyon is rövidre van szabva s így alig nyújthat összefüggő képet az események szerves előzményeiről. A két év eseményeinek kevésbé részletes tárgyalása mellett előnyösebb lett volna helyet engedni egy hosszabb lélekzetű bevezetésben a nagyon is bonyolult délmagyarországi szerb kérdés politikai, vallási és egyházi, faji